

KORRUPTSIOONI UURINGU TULEMUSED

Elanike, ettevõtjate ja avaliku sektori töötajate korruptsiooniküsitluse tulemused, 2016

Mari-Liis Sööt
Justiitsministeerium
2017

Uuring on valminud Euroopa Komisjoni (ESF) toetusel ja Riigikantselei vahendusel

Taustaks

Kolme sihtrühma korruptsiooniuuringut on korraldatud sarnase meetodikaga juba 2004. aastast ning käesolev on neljas uuring. Kolme sihtrühma uuringuks nimetatakse seda seetõttu, et eraldi küsitatakse 500 Eesti elanikku, 500 ettevõtjat ja 1037 avaliku sektori töötajat ehk ametnikku (sh poliitikut). Sihtrühmadelt küsitakse võimalikult sarnaseid küsimusi, et rühmi saaks võrrelda, samas seab erinev küsitlustehnika (elanikud näost-näku, ettevõtjad telefonitsi, avalik sektor veebi teel) võrdlusel teatud piirangud. Küsitlustöö viis läbi Norstat septembris ja oktoobris 2016.

Uuring näitab vastajate eetilisi hoiakuid, korruptsiooni leviku tajumist ja vahetut kokkupuudet nn tänavakorruptsiooniga (vastandina kõrgkorruptsioonile). Vahetut kokkupuudet keeruliste korruptsiooniskeemidega on peaaegu võimatu kvantitatiivselt uurida. Teisalt ei soovi sageli isiklikku kokkupuudet tunnistada, mistõttu jääb see näitaja sageli alahinnatuks - selle korvamiseks mõeldakse korruptsiooni tajumist, mis annab selle nähtuse esinemise kohta väärtuslikku lisainfot. Tõsi küll, levikut tajutakse tegelikust suuremana, sest taju väljendab lisaks oma kogemustele ka sõprade-tuttavate kogemusi ning ajakirjanduses kajastatud, samuti kogatud või tajutud ebaõiglust. Samal ajal peegeldab taju siiski ka kõige ohtlikuma – äri- ja poliitilise korruptsiooni – pilti.

Tervikuna on inimeste korruptsiooniteadlikkus paranenud, kuid elanike hulgas on siiski märgata tagasimineku

Oskus korruptsiooni ära tunda oleneb eelkõige selle vormist: altkäemaksu peab korruptsiooniks enamik vastajaid (88–98%), vähem saadakse aru, et korruptsioonina võib avalduda ka huvide konflikt (63–88%). On üllatav, et ehkki ametnike hulgas on korruptsiooniteadlikkus tervikuna suurem, ei pea 7% neist korruptsiooniks seda, kui hangetega tegelev ametnik tellib asutusele arvuteid firmast, mille osanik on ta poeg (2010. a oli selliseid siiski 10%).

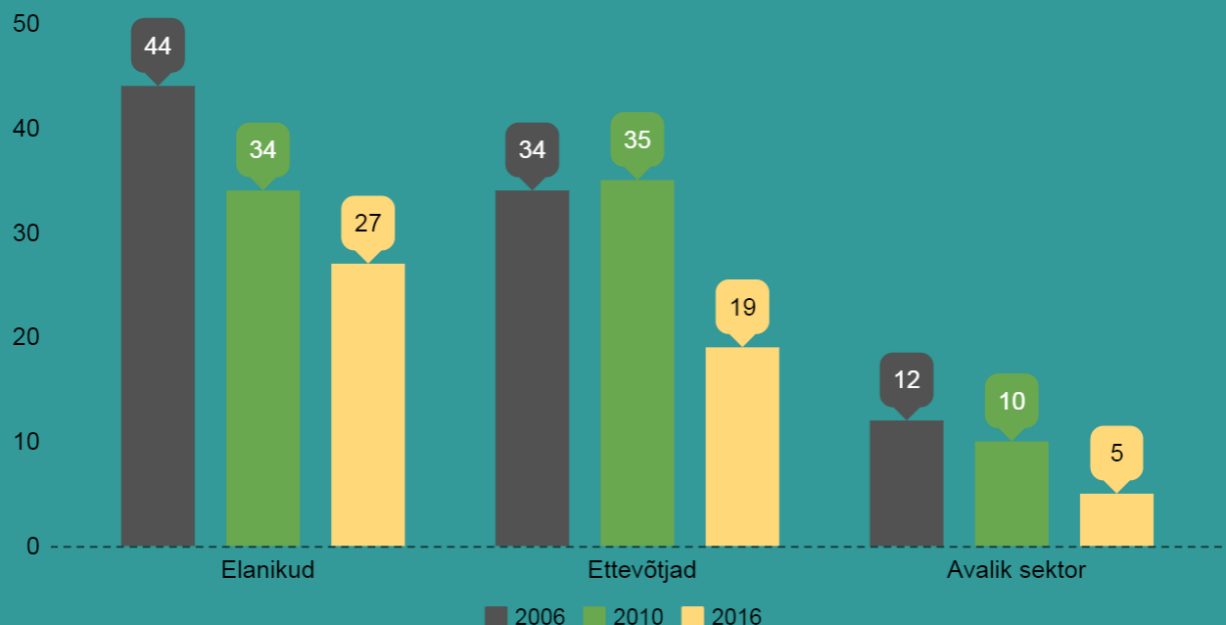
Kingituste küsimuses on arvamuste spekter äärmiselt lai: neid elanikke, kes peavad kinkimist korruptsiooniks, on eelmise uuringuga võrreldes vähem. 46% elanike arvates on tegu korruptsiooniga, kui ametnik võtab pärast teenuse osutamist tänutäheks vastu kingituse (2010. a 54%). Mitmete korruptsioonivormide äratundmises on elanike sihtrühmas märgata tagasimineku ning korruptsiooni tuntakse ära pisut halvemini kui varem.

Seda, kui hangetega tegelev ametnik tellib asutusele arvuteid firmast, mille osanik on ta poeg, ei pea korruptsiooniks

- ✓ 33% elanikest
- ✓ 17% ettevõtjatest
- ✓ 7% avaliku sektori töötajatest

Peale korruptsiooni äratundmise uuritakse ka seda, kuidas korruptsiooni aktsepteeritakse. Jällegi oleneb taluvus korruptsioonivormist. Sihtrühmast olenemata taunivad vastajad kõige rohkem altkäemaksu ja mõjuvõimuga kauplemist. Kõige vähem peavad korruptsiooni aktsepteeritavaks ametnikud ja kõige sallivamad on elanikud. Suhtumine ametiauto väärkasutusse on teiste eetilist küsitatavate olukordadega võrreldes kõige kirjum: sellist käitumist ei pea aktsepteeritavaks 86% ametnikest, 58% ettevõtjatest ja 62% elanikest. Teatud eranditega elanike ja ettevõtjate puhul võib järeldada, et korruptsiooni taunitakse nüüd rohkem kui kuus aastat tagasi.

Väljamõeldud olukorras oleks valmis käituma korruptiivselt veidi üle veerandi elanikest, umbes neljandik ettevõtjatest ja 5% ametnikest. Korruptsioonialduste osakaal on võrreldes 2010. aastaga tublisti vähenenud: siis olid vastavad näitajad 34%, 35% ja 10%.

Joonis 1. Nende vastajate osakaal, kes käituksid väljamõeldud olukorras korruptiivselt

Korruptsiooni ei peeta küll peamiseks ühiskondlikuks mureks, ent siiski levinuks. Usutakse seaduste ostmise ja riigihangete korruptsiooni sagenemisse

1. Narkootikumid
2. Tööpuudus
3. Arstiabi kättesaadavus
4. ...
6. Korruptsioon

Elanike mured

1. Tööjõupuudus
2. Seaduste muutumine
3. ...
8. Poliitikute äraostetavus ja erapoolikus
9. Ametnike äraostetavus ja erapoolikus

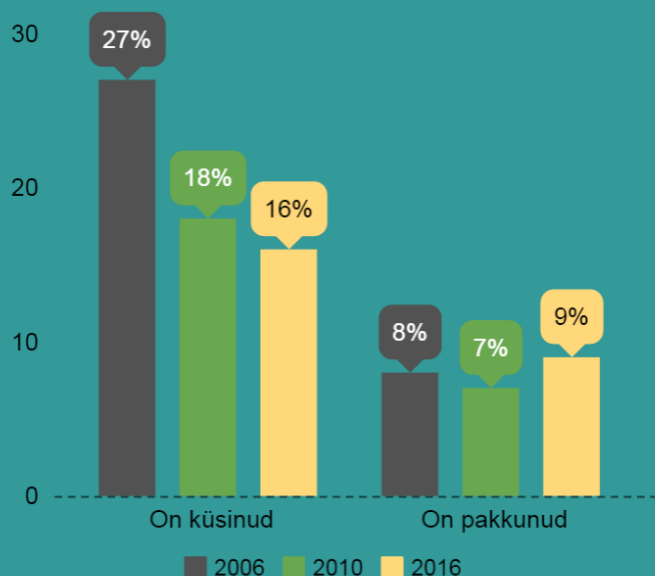
Ettevõtjate mured

Oleks vale öelda, et korruptsioon on eestimaalastele teisejärguline probleem, sest 57% inimestest peab korruptsiooni murekohaks, aga võrreldes mitme teise valdkonnaga teeb korruptsioon meie inimestele vähem muret. Seda probleemiks pidavate inimeste osakaal on kuue aastaga vähenenud: 2010. aastal oli see 68%. Ka ettevõtjatele pole korruptsioon peamine mure, sest seda peab ettevõtluse takistuseks neist umbes veerand. Ettevõtjad arvavad, et poliitikutel on muutunud äraostetavamaks: nii arvab 25% vastanuist (2010. a 20%).

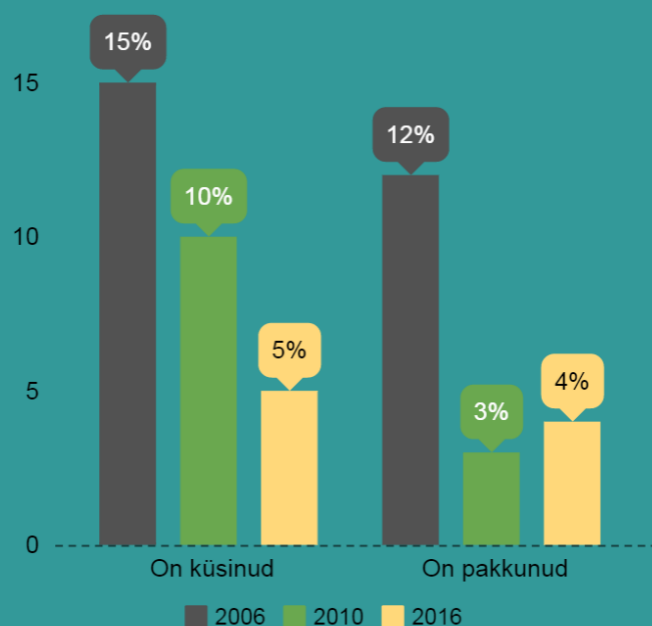
Meelehead peetakse Eestis üsna levinuks, ent võrreldes kuue aasta taguse ajaga on üldpilt kõigi kolme sihtrühma hinnangul muutunud pisut ilusamaks. Nii elanikud kui ka ametnikud arvavad, et altkäemaksu makstakse eelkõige protsesside kiirendamiseks (49% elanikest ja 34% ametnikest) ning karistuste vältimiseks (46% elanikest ja 31% ametnikest). Ettevõtjad arvavad, et meelega on levinud eelkõige riigihangetes (ca 40%), kusjuures riiki peetakse korrumpeerunumaks kui omavalitsusi. Üldiselt aga arvatakse, et seaduste ostmine on sagenenud – see viitab suurkorruptsiooni tajumise kasvule (elanikest 2016. a 23%, 2010. a 19%; avalikust sektorist 2016. a 7% ja 2010. a 4%). Ametnike hinnangul on sagenenud altkäemaks ka riigihangetes (2016. a 27% ja 2010. a 21%).

Meelehead küsitakse võrreldes 2010. aastaga vähem, aga nüüd makstakse rohkem.

Joonis 2. Elanike kokkupuude meeleheaga

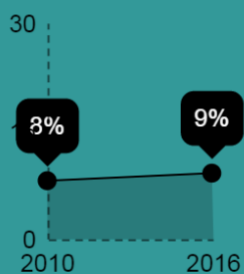
9% elanikest ning 4% ettevõtjatest tunnistab ise meelehea pakkumist – need arvud on võrreldes varasemaga suurenenud (2010. a 7% ja 3%). Kasv on tulnud valdavalt kingituste arvel, kuigi neid inimesi, kes arvavad, et kingitus võiks teenuse osutamist mõjutada, on vähem. Siiski usub enamik vastanud elanikke – 64% –, et peale maksmine või kingituste toomine mõjutab teenuse osutamist (2010. a 72%).

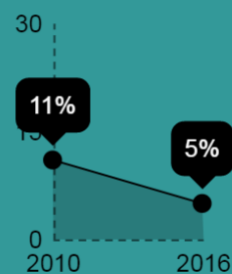
Joonis 3. Ettevõtjate kokkupuude meeleheaga

16% elanikest ning 5% ettevõtjatest väidab, et neilt on avalikke teenuseid kasutades küsitud alikäemaksu, kingitusi ja vastuteeneid. Need arvud on võrreldes kuue aasta taguse ajaga vähenenud (2010. a vastavalt 18% ja 10%). Alikäemaksu, vastuteeneid ja kingitusi eeldatakse elanike sõnul enim arstiga suheldes, kus kokkupuude meelehea küsimisega on jäänud enam-vähem samale tasemele kui 2010. aastal: vastavalt 8% ja 9%. Üle kahe korra vähem on aga neid, kes väidavad, et neilt on tehnoulevaatusel alikäemaksu küsitud: vastavalt 5% ja 11%. Oluliselt on kahanenud nende osakaal, kellelt on alikäemaksu küsitud juhiloa saamisel (6%-lt 2%-le).

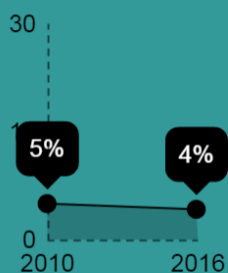
Meelehea on oluliselt vähenenud tehnoülevaatusel ja juhiloa saamisel, samas kokkupuuted meeleheaga tervishoius on jäänud enam-vähem samale tasemele

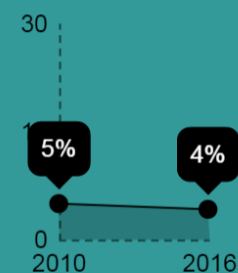
■ Arstid

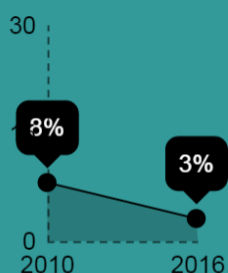
■ Tehnoülevaatus

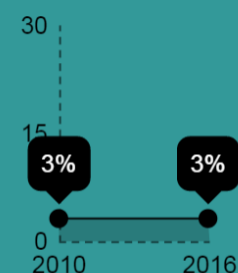
■ Lasteaed

■ Kool ja ülikool

■ Politsei

■ KOV

Joonis 4. Kui tihti on ametnikud teile viimasel aastal järgmisi avalikke teenuseid kasutades andnud märku, et sooviksid saada altkäemaksu kas raha, kingituste või vastuteenete näol? See ei tähenda, et te sellele soovile ka reageerisite. Kas altkäemaksu on soovitud ...? (Nende vastajate osakaal, kes vastasid: iga kord, sageli, harva)

Kokkupuude muud tüüpi korrupsiooniga on ettevõtjatel ja ametnikel vähenenud, aga elanikel pisut kasvanud. Kogetud korrupsioonist ei taheta rääkida

Muud tüüpi korrupsiooniga on vahetult kokku puutunud 12% elanikest, 9% ettevõtjatest ning 2% ametnikest. Ettevõtjate seas on võrreldes varasemaga toimunud märgatav langus (2010. a 19%), elanike seas väike tõus (2010. a 11%) ning ametnike hulgas väike langus (2010. a 3%). Tänuhäheks kinkimine on pisut enam levinud (9% elanikest) kui mõjutamiseks kinkimine (7% elanikest). Lisaks kingituste tegemisele on enim levinud korrupsioonivorm veel tutvuste kasutamine asjaajamiseks ja avalikust sektorist info saamiseks.

7% ettevõtjatest on kokku puutunud korrupsiooniga oma ettevõttes, näiteks on oma võimu ära kasutanud, teinud kellelegi lubamatuid soodustusi või muud taolist. Seega puutuvad ettevõtjad sagedamini kokku korrupsiooniga oma ettevõttes (7%) kui meeleheega avalikus sektoris (4-5%). Samas kui arvesse võtta ka muud tüüpi korrupsioon avalikus sektoris, siis sellega ollakse ikkagi rohkem kokku puutunud (9%).

Korrupsiooniga kokku puutudes ei kipu ettevõtjad ega elanikud sellest palju rääkima. Kui üldse, siis eelistatakse sõpru ja kolleege, ent mitte õiguskaitsejaid. Ametnikud on traditsiooniliselt märksa varmamad õiguskaitset teavitama: ametnikest teavitab õiguskaitset 42%, teistest 1%.

Noored eristuvad endiselt

Nooremad inimesed (üldjuhul alla 25-aastased) tunnevad korrupsiooni kehvemini ära – seda nii elanike kui ka ametnike hulgas (kuni 35-aastased), samuti on nad selle suhtes tolerantsemad. Nooremad peavad korrupsiooni levinumaks ja nooremad ettevõtjate juhid on korrupsioonialtimate. Korrupsiooni pärast muretsevad rohkem vanemad inimesed, samal ajal aga on korrupsioonile vastuvõtlikumad avalikus sektoris töötavad vanemad inimesed.

Korrupsioon ei eristu rahvuse järgi

Mitte-eestlased muretsevad korrupsiooni pärast rohkem (korrupsiooni peab probleemiks 62% mitte-eestlastest ja 55% eestlastest) ja neil on ka rohkem kokkupuuteid meeleheega (23% mitte-eestlastest vs 12% eestlastest), aga eestlastel on rohkem kokkupuuteid muu korrupsiooniga (15% eestlastest ja 6% mitte-eestlastest), samuti on eestlased, s.h eestlastest ettevõtjad, korrupsiooni suhtes tolerantsemad ja samas ka korrupsioonialtimate. Kuigi eesti rahvusest elanikud ja ettevõtjad peavad võrreldes mitte-eestlastega korrupsiooni rohkem levinuks, peavad mitte-eestlased korrupsiooni levinuks löökkohta saamisel: 46% mitte-eestlastest ja 38% eestlastest.

Madalama haridusega inimesed eristuvad

Madalama haridusega (põhiharidusega) inimesed on kehvemad korruptsiooni äratundjad, samal ajal peavad nad korruptsiooni suuremaks probleemiks kui teised. Ka madalama haridusega ettevõtjad peavad ametnike ja poliitikute äraostetavust suuremaks ettevõtluse takistuseks.

Geograafiliselt on pilt kirju

Eristub Tartu piirkond, sest seal ja Põhja-Eestis peetakse korruptsiooni levinumaks. Üks huvitav erand on seotud arstijärjekorra koha osmisega, kus Põhja-Eestis tajutakse probleemi kõige suuremana, samal ajal kui Tartu piirkonnas kõige väiksemana: vastavalt 61% ja 37%. Tartumaa elanikud on ka korruptsioonialtimad.

Virumaad eristab see, et seal muretsetakse korruptsiooni pärast rohkem, sealsed ettevõtjad ei tunne korruptsiooni ära ja on korruptsioonialtimad. Seal arvatakse teiste piirkondadega võrreldes, et altkäemaks on levinud töökoha saamiseks. Virumaal arvab 50% elanikest, et altkäemaksu makstakse töökoha saamiseks, samal ajal kui Tallinnas on see näitaja 35%.

Omal moel eristuvad nii linnad kui ka väiksemad kohad

Kui linnades peetakse korruptsiooni rohkem levinuks ja selle pärast ja ka rohkem muretsetakse, siis väiksemates kohtades ja maapiirkondades suhtutakse korruptsiooni sallivamalt. Nii näiteks on ka maapiirkondades töötavad ametnikud korruptsioonialtimad: nendest 8% nõustuks altkäemaksu võtma, aga näiteks Tallinnas 6% ja mujal 4%.

Väiksemate ettevõtete juhid eristuvad

Töötajate arvu mõttes väiksemate ettevõtete juhid tunnevad korruptsiooni ära kehvemini, samuti peavad nad korruptsiooni rohkem ettevõtluse takistuseks. Samas on oma ettevõttes korruptsiooniga kokku puutunud eelkõige suuremate ettevõtete juhid.

Sotsiaal- ja isikuteenindus- ning kaubandus- ja majutussektorite ettevõtete juhid eristuvad

Sotsiaal- ja isikuteenindussektori ettevõtete alla kuuluvad info ja side, kindlustus, kinnisvara jms tegevused. Selliste ettevõtete juhid peavad korruptsiooni levinumaks ja nad on ka rohkem kogenud korruptsiooni oma ettevõttes. Lisaks on nad ise varmamad korruptsiooniga käituma. Kaubandus- ja majutussektori esindajad aga peavad korruptsiooni ettevõtluse takistuseks ning on samuti teistest enam kokku puutunud korruptsiooniga oma ettevõttes. Eelmises uuringus eristusid samuti eelkõige kaubandus-teenindussektori ettevõtete juhid.

Avalikus sektoris eristuvad poliitikud

Kuigi avaliku sektori töötajad teavad korruptsioonist rohkem, suhtuvad sellesse sallimatumalt ja on sellele vähem vastuvõtlikud, eristuvad nende hulgas poliitikud (riigikogu ja volikogude liikmed). Näiteks suhtuvad poliitikud korruptsiooni leigemalt, nad on ka korruptsioonialtimad. 12% poliitikutest oleks ise nõus korruptsiooniga käituma, kui ministriumides on see osakaal 6%, õiguskaitseasutustes ja riigiametites 5% ning omavalitsustes 4%. Poliitikud usuvad sarnaselt õiguskaitseasutuste esindajatega, et nende institutsioonidele makstakse rohkem meelega. Poliitikutest arvab nii 25%, õiguskaitseametnikest 26%, aga näiteks omavalitsustest 13%. Poliitikutel koos omavalitsuste ja õiguskaitseametnikega on rohkem kokkupuuteid ka muud tüüpi korruptsiooniga.